

astal tiš riba friš

Slobodan Tišma
IMA LI KOGA KOD KUĆE

(B produkcija, niskobudžetna proza)

Zapisci jednog shizofreničara

samo za prijatelje i dobronamerne

*Kada će od samo jedne reči tajne
Nestati prilike mrske i očajne.*

Novalis

(Pokušaj relativizacije naracije i identiteta)

VEČERAS SAM na Trećem programu slušao esej Divne Vuksanović o pametnim gradovima budućnosti. Strašno! Nove tehnologije su smrt za takve kao što sam ja. Ko pati od klaustrofobije, bolje da se odmah ubije. Sveopšta kapsulizacija: samohodni automobili, nikada ne bih smeo da uđem u takvo vozilo. Ili da nekom androidu poverim brigu o svom telu. Ne bih smeo čak ni ruku da mu pružim, mogao bi da me stegne malo jače i da ne pušta. Stare tehnologije su neka mera, ništa preko toga mi nije potrebno. Setio sam se da sam kao dečak, gledajući u bioskopu Jadran, u Poštanskoj ulici, film Frica Langa *Metropolis*, osećao strepnju. Dakle, *retour...* Ali otkud toliki strah od tehnologije? Pa mašine su neumoljive, nemilosrdne, a osnovna ljudska osobina je milosrđe. Opet to ruševno hrišćanstvo! Ipak, nedavno sam nešto načuo o tzv. mekoj robotici. Pokušavam da koračam unatraške Mebijusovom stazom. (Fenomen Mebijusove trake, tj. *staze* kojom promiču likovi je globalna metafora ovog teksta. Sve se kreće *tom stazom*, ali se kraj sa početkom ne sastavlja, likovi se mimoilaze, prevrću se i nestaju. Problem je što se kretanje ostvaruje pravcem, tj. *krivom lenijom*, a ne površinom. Ipak, svet je slika, ne postoji *druga strana*, ono što vidimo je stvarnost, iza toga nema ničega, kako je tvrdio irski filozof Džordž Berkli.) *Staza* predstavlja veselje u tekstu ili u životu, svejedno, govori o vrludanju.)

NE SVIĀDA mi se ovo pisanje, sve više liči na nekakav dnevnik, a to apsolutno nisam želeo. Možda je to izraz moje spisateljske nemoći. Hronologija je potpuno besmislena, rečju, kaos, događaji koji dolaze i prolaze, vraćaju se, ponavljaju se. Ili ljudi, ljudi koji umiru u gradovima. Večernja melanholija, ili melanholija večne večeri. Loše podnosim starost, nije mi dobro u sopstvenoj koži. Naravno, nisam ja Peter Handke. Sada mi najviše prija da slušam *Pokajničke psalme* Orlanda di Lasa, ali to još više podstiče melanholiju. Moj otac se takođe, kada mu se približio kraj, iako je bio komunista, obratio Bogu, rekao mi je to. Pa opet umro je u beznađu, vrlo, vrlo loše je to izgledalo. Juče sam se setio početnih reči Remboovih *Pustinja Ljubavi: Ovi spisi potiču od jednog mladog, sasvim mladog čoveka, čiji život se odvijao nije važno gde, bez majke, bez zavičaja...* Pomislio sam jednog trenutka da bi to mogao biti uvodni citat za moj roman *Grozota ili...* Uzeo sam Mrkonjićev prevod da to pogledam. Pročitao sam početak *Sezone u Paklu*. I dan-danas me drma, apsolutno. Norveški pisac Karl Uve Knausgor je u prvom ili drugom tomu *Moje borbe* naveo da je *Sezona u paklu* delo koje ga je najviše uzбудilo. Malo šta u književnosti može da se poredi... Posle sam na Guglu video da je Remboov rodendan, bio je 20. oktobar. Slučajnost? Rekao sam to Jasni (žena čiji sam ja muž). Uveče izađem u grad, lutam sam ulicama potpuno izgubljen, kao neko drugi, iako idem uvek ustaljenom maršrutom, koja je, u stvari *traka (staza)*, susrećem se sa samim sobom, samo kružim i mimoilazim se. Vratim se kući, sednem u naslonjač... Besmisao. Svako veče tako.

GOSPODIN VARLAĆ, vlasnik poslastičarnice City koja će se nalaziti u centru Novog Sada, umreće 1989. godine, na dan kada će početi rušenje Berlinskog zida. Živeće 103 godine. Biće stariji 12 godina od mog oca koji će umreti kada će imati 67. Decenijama viđaću tog gospodina svakodnevno, visiću u toj poslastičarnici kao zavisnik o slatkom, dan neću moći da zamislim bez neke torte, ili bez belgijskog sladoleda od limuna (sadržaće mrvice čuvene belgijske čokolade). Ipak, neću se sećati da ću sa njim progovoriti ijednu reč. Biće uvek suzdržan, hladan, za njega ću biti samo klinac iz komšiluka, svakodnevna mušterija koja će tu ostavljati kintu. Kasnije, kada ću zaći u četrdesete godine i kada ću iz zdravstvenih razloga prestati da jedem kolače, više neću odlaziti u tu poslastičarnicu, neću čak ni zavirivati u izlog da se ne bih izlagao iskušnju. Mučićće me i pomisao na reform tortu ili na zahericu, na boem kocke, na pišinger i išlere, na sve te poslastičarske krasote koje će taj mračni gospodin isporučivati bez ijedne izgovorene reči. Međutim, posle izvesnog vremena pošto ću prestati da odlazim u City, počćeće on da mi se pojavljuje u snovima, kao neka senka, ali znaću da je to on. Postavljaću mu pitanja, ili će to uvek biti samo jedno pitanje na koje neću dobijati odgovor. Ali koje će to pitanje biti? Danas neću znati kako je izgledalo njegovo lice. Da li ću ga zaboraviti? Ili možda nikada neću ni videti njegovo lice. Kao što možda nikada neću videti ni sopstveno lice.

JUČE JE, u emisiji, *Pravi ugao* gost bio Tibor Varadi, eklatantan primer postmodernog subjekta, harvardski student, pripadnik tzv. nove kreativne klase, čija je osnovna karakteristika pokretljivost na velikom prostoru, rečju, svetski čovek. Izbegao je da odgovori na pitanje kako vidi trenutnu situaciju u srbijanskom pravosuđu. Otvoreno je rekao da ne može da odgovori na to pitanje. Razlog je što nema uvid, ima samo neke informacije sa strane na koje ne može da se osloni. Da li je to bila ketmanska opreznost, nezameranje? Ipak, više bih voleo da nije to. Možda je u pitanju ukus, mera, neka otmenost koja se osećala u čitavom nastupu, čak neki zamor od svega. Osetio sam empatiju, moraću da vratim onaj njegov portret, isečen iz novina na policu gde je godinama stajao. Kako se ta slika uopšte našla na polici? Moguće je da ju je Jasna tamo postavila. Pre mnogo godina ona je objavila u dnevnim novinama Danas tekst u rubrici Dnevnik. Posle smo od nekog čuli, možda baš od Miroslava Mandića koji je godinama živeo u Varadijevom stanu, da se Varadiju svideo taj Jasnin tekst. Naime, ona je odmah na početku napisala da se neće baviti aktuelnom politikom, pošto to svi rade. Pisala je o tome kako se ja spremam da gledam fudbalsku utakmicu na televiziji, kako se smeštam u fotelju, dala je sliku jednog običnog porodičnog trenutka. Profanost koju okružuje mrak istorije, pozadina posredno naznačena i koja je strašna, onespokojavajuća. Ipak, Tibika je izuzetno drag, simpatičan, makar da je svetska faca, pomislio sam jednog trenutka. Setio sam se onog

nesporazuma na Ribarskom ostrvu. Uvek je nosio plave košulje ili svetloplave pulovere da bi istakao plavu boju svojih očiju. Ali bio je fasciniran braćom Mandić, naročito Miroslavom (konceptualni umetnik, ezoteričar), verovatno zbog Miroslavovog zatvorskog staža, ali možda i zbog njegovog uspeha kod žena. Miroslavov brat Božidar Mandić je pak Varadiju prilazio bez zazora, kao da su zajedno pačiće čuvali, a nije znao nijedan strani jezik. I bio je u pravu, odlično je znao podbarski šatrovački, bolje nego maternji. Ali čuo sam da maternji jezik ne postoji. Kako? Sećam se 93. godine, još mlada ali bolna trauma raspada, ludila narodnog, šizofrenije nacionalne: Na Ribarskom ostrvu (ostrvce, peščani sprud na Dunavu, uzvodno, odmah pored čuvenog novosadskog Štranda) bio je nekakav politički skup protivnika režima, mislim da su bile Žene u crnom. Novinarka Studija B, Nada Petronijević, moja dobra prijateljica, koja je pratila događaj, javila mi se i pozvala me da tamo dođem, da se vidimo. Na radiju sam čuo da će počasni gost skupa biti Tibor Varadi. Seo sam u Jasninog žutog fiću i otišao tamo. Kada sam prispeo na parking, ugledao sam jedan crveni reno 4 koji se baš parkirao pored. Bili su to Tibor Varadi i njegova supruga Vera. Odmah sam pomislio da ovo nije baš zgodna situacija, ali ljubazno sam se pozdravio sa njima. Tibor je bio zvanično pozvan, a ja sam tu u privatnoj poseti. Smatrao sam da nije u redu da se zajedno pojavimo, učesnici bi mogli pomisliti da sam došao sa njima, da se šlepam, da sam se prišljamčio, što bi se reklo. U ostalom, ko sam ja, pogotovo u to vreme, običan anonimus. Zato sam rekao Varadijevima da oni samo idu a da ću ja posle doći. Međutim oni to nisu dobro razumeli. Mislili su da ja ne želim da me neko vidi u njihovom društvu. Tibika mi je samo odbrusio: I bolje, i bolje... Kako život nekada može da bude glup. Bilo je besmisleno da mu objašnjavam moje razloge. Iako to je samo jedna sitnica koju mi

možda nikada nije oprostio. Ma baš je on razmišljao o tebi i tvojim razlozima. Odmah je to zaboravio, nisi mu uopšte dolazio u misli, setio te se tek nekoliko godina kasnije kada si pokušao da mu se javiš na stepeništu pokrajinskog pravosuđa. Temporalnost nekog svetskog čoveka, kakav je Varadi, nešto je nepojmljivo jednom provincijalcu.

Ne čitati:

(Grad kao književni junak, to je tema. Da li sam ja pisao o Novom Sadu, kao Alegzander Tišma? Ujvidek je neki grad, bilo koji grad, bez identiteta kakvih ima na stotine diljem Srednje Evrope. Ne bi trebalo više da javno nastupam. Sve je postalo odvratno, političari, narod, inteligencija, poluinteligencija. Užasna istorijska glupost. Ali ko sam ja, da li se ja uznosim? Ma, ne, sasvim sam izbledeo. Ja *niko* sam. Pretvorio sam se u *Kiklopita*. Hipolit se pretvorio u veliko oko, u Kiklopa, zamenio je vrt pećinom, ali sada je slep, poziva komšije u pomoć, međutim, niko mu ne veruje. Zaprav, svi su slepi i gluvi, ili se samo prave.)

NEMAM VOLJE da se upetljavam, ne treba mi nikakva drama, nikakav *polemos*. Eto, zašto sam ja *loš pisac*, Božidare Mandiću! Inače, Božin novi roman zove se *Loš pisac* i trenutno se čita na Trećem programu. Imitira me, ja se već odavno posipam pepelom, kao tako ću se opravdati. Mislim da je priznanje opravdanje, nekakav izgovor za brljavljenje. Oprostite mi moju bedu, ali ipak me čitajte. Moj život je tanak, površan, bolje reći beznačajan. Nema dobrog pisanja bez *polemosa*. Postavlja se pitanje: Da li unutrašnji *polemos*, prepirka sa samim sobom (*stasis*), koji je osnova i svakog pisanja, slabi ako nema spoljašnjeg *polemosa*, ako nema stvarnih sukoba? Izgleda da je baš obrnuto: ako nema stvarnih sukoba onda tutnji *stasis*, latentni građanski rat (unutrašnji *polemos*, ili svađa sa samim sobom), što je još Sokrat tvrdio. (Moram da upozorim: Svi filozofski citati u ovom tekstu, uzimani su u smislu nekakvih floskula, odnosno nekakvih maksima, neupitni su, pošto je celokupna filozofija mrtva, kao i umetnost i književnost, koje su na samrti.) Političari to dobro znaju, otud stalno podgrevanje sukoba sa susedima, da bi imali opravdanje za fašizaciju naroda, da bi držali puk u pokornosti. U stvari, nemaju pojma, ali znaju ko zna i čije savete su spremni debelo da plate. Tako je i sa svakim likom, svakom utvarom, ako je u ratu sa komšijama, onda je u miru sa svojom porodicom, ali i sa samim sobom, u monologu je i *vice versa*. Ali ako je u miru sa komšijama, onda je u unutrašnjem *polemosu*, tj. mora da vodi rat sa samim sobom (unutrašnji dijalog koji preti da

pređe u kaos). Zato se ja bavim beleškarenjem. Problem je što još uvek dobar broj pisaca i umetnika ništa ne zna o poetici Jozefa Bojsa. Da li si siguran? Bojs je u dvadesetom veku kreirao novi, kopernikanski obrt u umetnosti, Mebijusova traka tj. staza je staza svakog umetnika, ne rađa se umetnikom kao što se i ne postaje umetnikom. Ono *Poeta nascitur* ne važi, tako je bilo u antiki, ali više nema pesnika. Na delu je relativizacija naracije i identiteta. Umetnik, hodajući *stazom* se prevrće, čas je ovde, čas je onde, izmotava se. On, Bojs, za sve nas, konceptualiste, bio je Bog. Iako se nije izdavao za Boga i nije tu poziciju želeo, pošto je bio slabi subjekt, za razliku od Tišme i Kiša ili Petera Handkea, koji su bili autoritarni humanisti i koji su predstavljali stari tip subjektivnosti. On je u stvari bio prvi postmodernista i shvatao je relativizaciju vrlo ozbiljno. Činjenica da ga je neko pleme na Kavkazu, gde se srušio njegov avion, skrivalo za vreme Drugog svetskog rata, dovoljno govori. Ali da li je to istina? Miroslav Mandić je pak tvrdio za sebe da je Bog, ali takođe bez moći. Uostalom, on je nestao, povukao se kao *Deus absconditus*

TIŠMA JE, kada sam ja bio u pitanju, uglavnom bio zabrinut da li ću u životu imati šta da jedem. Sada sam se setio da je na onoj knj. večeri, ili tačnije poslepodnevu, pitao mog sina koji je tada imao šest godina, šta će biti kad poraste. Filip je kao iz topa odgovorio: Zemljoradnik! Na šta je Tišma dodao: Odlično, tata neće biti gladan. Znao je da ću uvek biti bez kinte.

PONOVO POKUŠAVAM da češće gledam Diskaveri sajens. Pre neko veče bila je emisija o neutronskim zvezdama. Obično su u paru, kao zvezde bliznakinje. Okreću se jedna oko druge dok se na kraju ne sudare i kolabiraju jedna u drugoj, Ljubavni zagrljaj koji rezultira katastrofom. Ipak, da li je to zagrljaj *jina* i *janga*? Tom prilikom nastaje „čudna materija” koja se razlikuje od materije od koje je sačinjen naš svet. Atomi te materije su drugačiji, moglo bi se reći da su asimetrični. Ponašanje njihovo je izrazito agresivno. Ako bi došli u dodir sa normalnom materijom, oni bi je neminovno preoblikovali. Strašno! Ali i u pogledu tigra je hladna vatra svemira, kako je govorio Blejk. Nešto teško razumljivo i teško prihvatljivo.

UJUTRU, KADA se probudim, slušam graktanje vrana u dvorištu. Nema više veselog keketanja svraka. Vrane su ih izgleda oterale. Ali kada sam otvorio prozor, ugledao sam jednu svraku kako veselo skakuće po travnjaku. Odmah sam se razvedrio.